

HANDLEIDING PIM@HOME

PIM@home is een initiatief van *Partners In Meertaligheid (PIM)*, een deelwerking van Foyer vzw. Foyer ijvert voor een inclusieve samenleving die positief omgaat met diversiteit en waarin alle mensen, ongeacht hun achtergrond, volwaardig kunnen participeren. Aandacht voor taaldiversiteit is hierbij steeds een belangrijke rode draad geweest.

Een kernthema van PIM is de ondersteuning van ouders bij de meertalige opvoeding van hun kinderen. We geven adviezen en vormingen aan ouders met aandacht voor zowel thuistalen als schooltaal.

PIM@home focust op het versterken van de diverse thuistalen en werd gerealiseerd met de steun van Sven Gatz, minister bevoegd voor de promotie van meertaligheid.

In onze projecten trachten we steeds uit te gaan van een 'Evidence Based practice' waarbij we onze ervaring en expertise integreren met inzichten die beschikbaar zijn vanuit wetenschappelijk onderzoek.

We beschrijven in deze handleiding kort het kader dat aan de basis ligt van PIM@home. Na een meer theoretisch deel beschrijven we kort de praktische uitwerking. Op onze website vindt u verder fiches om de verschillende activiteiten bij ouders te introduceren.

Waarom thuistaal ondersteunen?

Het principe dat thuistaal de basis vormt voor het verdere taalleren werd al in de jaren '80 geformuleerd door J. Cummins in zijn concept 'Common Underlying Proficiency'. Hij beschrijft hoe veel van de vaardigheden die kinderen leren in hun thuistaal terecht komen in een gemeenschappelijk kennisreservoir. Wij stellen vaak dat je de verschillende talen die het kind leert moet beschouwen als communicerende vaten. Een kind dat al veel uitgedaagd werd om nieuwe woorden op te pikken uit een rijk taalbad thuis zal ook bij het leren van een nieuwe taal deze vaardigheid gebruiken. Een kind van bij de start taal mag ervaren als 'multifunctioneel' en ontdekt hoe het taal kan gebruiken om vragen te stellen, grapjes te maken, gesprekjes te voeren past dit als vanzelfsprekend toe op alle taalleren.

In een deelonderzoek van het project Thuistaal in Gent (2008 – 2012) stellen de onderzoekers een positieve correlatie vast tussen het Turks en het Nederlands van Turkstalige kinderen. Een opvallende bevinding uit de analyse was dat bij Turkse leerlingen de Turkse toetscore de beste voorspeller was van de Nederlandse score.

Hieruit leiden we een eerste motief af om thuistalen de te ondersteunen: **Het ondersteunen van de thuistalen is belangrijk voor het leren van de schooltaal.**

Dit is een belangrijk motief. Toch moeten we ons ervoor hoeden thuistaal uitsluitend te zien als een middel tot het maken van een vlotte overstap naar het schoolse leren. De essentie van thuistaal is immers dat ze **een belangrijk middel is om een positieve familiale cohesie te ontwikkelen en behouden**. Er zijn steeds generatieverschillen maar wanneer de levenscontext sterk wijzigt door bijvoorbeeld migratie worden intergenerationele verschillen vaak groter. Elkaar blijven begrijpen vraagt om een gemeenschappelijke taal die binnen gezin en bij voorkeur ook ruimere familie communicatie kan verzekeren.

Waarom is het vaak moeilijk voor ouders om een rijke thuistaal door te geven?

Voor veel ouders, zeker in een ééntalige context, lijkt het vanzelfsprekend om de eigen moedertaal in al zijn rijkdom over te brengen. In een meertalige migratie context wordt dit vaak minder vanzelfsprekend. We bespreken kort drie factoren die hier een rol spelen en geven aan hoe deze de motivatie voor en uitwerking van het project hebben beïnvloed.

1. Migratie gebonden factoren - taal-erosie en taalverlies

Definitie

Taal-erosie (attrition): (Barbara Köpke in De Houwer, 2019) = De vermindering van taalvaardigheden bij een individuele spreker zonder dat er pathologie aanwezig is, vaak verbonden met minder of geen gebruik van de taal.

Taalverlies (language loss) = verlies van vaardigheden van de ene generatie op andere. Saltarell (1983) spreekt van een waterval effect door 'incomplete transmission'.

Beide processen komen in een migratiecontext meestal samen voor. Er is een minder goed doorgeven van de ene generatie op de andere, maar ook een individuele levenswandel kan de afstand tot de thuistaal vergroten. In het verleden dacht men vaak dat in een context van migratie na drie generaties de taal van herkomst volledig zou worden losgelaten. Praktijk wijst uit dat dit vaak niet het geval is en nu dan zien we zelfs nieuwe dynamieken die de aandacht voor het doorgeven van taal weer versterken.

Wat weten we over dit proces?

- In literatuur vind je wat wordt omschreven als de 'Reverse critical period'. We beschreven reeds hoe een later geleerde taal steunt op de moedertaal. Deze eerste taal loopt hierbij echter risico's. Is de overgang plots en op jonge leeftijd dan kan er verlies in de thuistaal optreden. De 'reverse critical period' stelt dat hoe jonger je in contact komt met een nieuwe taal, hoe sterker het verlies bij de eerste taal. Passen we dit toe op onze context dan zien we hoe kinderen reeds op 2:6 op school komen en daar een taalbad Nederlands krijgen. Dit gebeurt op een moment dat de thuistaal nog in volle ontwikkeling is. Zonder extra ondersteuning en aandacht voor de thuistalen, riskeren we dus de taalbasis van het kind te verzwakken.
- Taalerosie komt vooral tot uiting in verlies op vlak van woordenschat (Todeva and Cenoz 2009) en inhoud van begrippen. Dit laatste betekent dat een begrip, denk bijvoorbeeld aan 'klimaat', dat aanvankelijk rijke connotaties oproep (klimaatverschillen, opwarming, invloeden) wordt gereduceerd tot een eenvoudige verwijzing naar 'weertype'. Woordenschat verlies uit zich vaak in langere responstijd, moeilijkheden met woordvinding tot vergeten zijn.
- Taal-erosie is meestal een onbewust proces, al worden sprekers zich gaandeweg bewust van hun verminderde vaardigheid (Schmid, 2002). Ouders geven ons vaak aan dat ze voelen dat hun woordenschat armer wordt. Het is in dit kader belangrijk dat ze zichzelf blijven beschouwen als 'taalleerders' die hun talen – opnieuw - kunnen versterken.
- Gezinnen met veel code-wisseling zijn meer kwetsbaar voor taalerosie. Code-wisseling betekent dat je in de loop van een gesprek van taal wisselt. Onze ervaring is dat vooral gemeenschappen die ook in het land van herkomst in een meertalige context leefden, in een

proces van migratie sterk aan codewisseling gaan doen. We denken hierbij bijvoorbeeld aan de Marokkaanse en Pakistaanse gezinnen.

- Geletterdheid kan taalerosie afzwakken. (Köpke 2007) Wanneer je in een taal kan lezen dan scheidt dit een andere bron van input en vaak met een andere woordenschat en gebruikswijze dan de taal die je gebruikt in mondelinge communicatie. Dit betekent dat we bij niet of zwak gealfabetiseerde gezinnen meer waakzaam moeten zijn voor een verarmd taalgebruik.

Wat betekent dit voor het project?

- Jonge kinderen zijn meer vatbaar voor taalverlies in de thuistaal.
- Ouders voelen zich minder sterk als taal-leerder wanneer ze het gevoel hebben dat hun taal 'achteruit' gaat.
- Woordenschat is een kwetsbaar domein.
- Er is bijzondere aandacht nodig voor groepen die veel aan codewisseling doen.

2. Migratie gebonden factoren - taal-onzekerheid

Definitie

Taal-onzekerheid (Anxiety): (MacIntyre 1999): = de bezorgdheid en negatieve emotionele reactie die wordt opgewekt bij het leren of gebruiken van een tweede taal .

Dit begrip is ook toepasbaar op thuistaal. Ysem Sevinç (in Annick De Houwer 2019) beschrijft deze 'anxiety' als een negatieve emotie die impact heeft op het behoud en de ontwikkeling van thuistalen. Men verwijst dan vooral naar thuistalen die in de ruimere omgeving worden beschouwd als minderheidstaal.

Wat weten we over dit proces?

- In onze westerse maatschappij worden negatieve gevoelens tegenover minderheidstalen vaak versterkt door wat wordt omschreven als een 'monolingual mindset'. Deze gaat uit van de idee dat je maar één taal goed kan leren en verbindt dit met hoge en strikte standaardnormen. De focus ligt hierbij op het verwerven van de meerderheidstaal waarbij andere talen als concurrentieel worden beschouwd. Ouders worden zo onzeker om moedertaal aan hun kinderen door te geven omdat ze het gevoel hebben daardoor hun toekomstkansen te beperken.
- Onzekere gevoelens om een taal te gebruiken komen ook voor bij het vreemde talen leren maar zijn sterker in een migratiecontext. Bij het vreemdetalenonderwijs gaat het om een taal die niet dadelijk als communicatiemiddel wordt gebruikt in je dagelijks leven. Als vreemde talen spreker word je vaak gewaardeerd om je geleverde inspanningen wanneer je ze toch gebruikt. In een migratiecontext worden kinderen wel aangemoedigd om de verschillende talen te spreken maar ze worden ook vaak geconfronteerd met kritiek op de fouten die ze maken in de thuis- of schooltaal.
- Deze 'onzekerheid' tegenover het gebruik van een taal werd onder meer onderzocht door Y. Sevinç (2016) bij Turkse gezinnen in Nederland. Zij stelde een duidelijk verschil vast tussen de verschillende generaties: de eerste generatie rapporteert sterke 'Majority language Anxiety' tegenover het Nederlands, de tweede generatie rapporteert sterke onzekerheid in

Nederlands en Turks en tenslotte de derde generatie kent een hoge graad van 'Heritage language anxiety' ten aanzien van Turks.

- Bezoeken aan het thuisland en ervaringen daar kunnen ongerustheid versterken. Enerzijds is contact met moedertaalsprekers erg positief omdat dit de natuurlijke context schept waarin het gebruiken van een taal als vanzelfsprekend wordt geoefend. Deze bezoeken versterken wat men 'the community of practice' noemt. Anderzijds uiten familieleden wel eens kritiek op de jonge taalleerders dat ze de taal toch niet goed spreken of met een vreemd accent. Dit kan zowel bij de ouders als kinderen een negatieve weerslag hebben op de motivatie om de taal te gebruiken.
- Positieve ervaringen kunnen negatieve ervaringen 'decoderen'. Negatieve ervaringen kunnen nooit helemaal worden vermeden. Tegenover contexten waarin de thuistaal als onvoldoende en bekritiseerd wordt ervaren, kunnen gelukkig heel wat positieve aanmoedigingen worden geplaatst. Indien opvoeders er een aandachtspunt van maken het kind regelmatig expliciet op zijn/haar sterkte te wijzen dan vormt dit een sterk tegenwicht. Het gaat vaak om kleine opmerkingen: 'Ik hoorde dat jij in het Spaans iets leuks vertelde want je vriend moest erg lachen', 'Wat een moeilijke woorden kan jij al!'.

Wat betekent dit voor het project?

- Ouders zijn nu meestal tweede/derde generatie en vaak onzeker over hun taal beheersing en moeten leren dat communicatie primeert op standaardnormen. We moeten bereikbare, eenvoudige doelen stellen zodat onzekerheid niet wordt versterkt.
- We moeten ons richten op 'fostering engagement through enjoyable activities' = leuke activiteiten die kinderen het engagement van ouders op warme manier doen ervaren.

3. Sociaal economische status (SES)

Definitie

Sociaal economische status = de positie van een gezin of een gemeenschap op de welvaarts ladder. Belangrijkste factoren zijn inkomen en opleidingsniveau, en daarmee samenhangende kenmerken zoals de buurt waarin men woont en de kwaliteit van de woning. Vaak afgekort tot SES .

Wat weten we over dit proces?

- Invloed op kwantiteit aanbod: Bij gezinnen die in moeilijker omstandigheden leven zien we vaak dat er minder verbale communicatie is. Een onderzoek van Hart, B., & Risley, T. R. (2003) toonde aan dat kinderen uit de sociale bovenklasse gemiddeld van hun ouders gemiddeld 2.100 woorden per uur te horen, kinderen uit de onderklasse 600 woorden per uur. Het gaat hier om tendensen die je niet terugvindt in elk gezin maar toch wijzen het ongelijke aanbod.
- Een zwakkere SES heft ook impact op de kwaliteit van het aanbod: De taalinput is minder gevarieerd en men hanteert kortere zinnen. Er wordt minder gewerkt met boekjes die vaak juist kansen bieden om de variatie in het taalaanbod te verhogen.
- We ondervinden zelf dat kinderen uit een kansarme omgeving vaak erg veel tijd voor een scherm doorbrengen (televisie, tablet, gsm). Kleine behuizing en minder financiële mogelijkheden om op stap te gaan spelen hierbij een rol. Ook ervaren we dat ouders vaak

hun rol op het vlak van taal onderschatten en oprecht geloven dat schermtijd de taalontwikkeling ten goede komt. In realiteit is het effect echter klein, zeker als het kijken niet actief wordt ondersteund.

Wat betekent dit voor het project?

- Het is belangrijk zowel kwaliteit als kwantiteit van het aanbod te ondersteunen. De filmpjes moeten ouders doen ontdekken dat ze veel dagelijkse activiteiten aan taal kunnen koppelen en dat men er niet altijd apart tijd voor moet maken. Daarnaast willen we ouders ook wel laten ervaren dat samen met taal bezig zijn, zorgt voor een leuk contact met hun kind.
- Heel wat taalaspecten moeten aandacht krijgen. We denken hierbij aan: woordenschat, gesprekjes voeren en het maken van verschillende soorten zinnen.

Doelstellingen PIM@home

Onze algemene doelstelling sluit aan bij wat Yamamoto (2001) beschrijft als het 'Principle of maximal engagement with the minority language'. Dit verwijst naar de nood om maximaal te investeren in de minderheidstalen wanneer in een gezin zowel meerderheids- als minderheidstalen worden gebruikt. In onze context komt de meerderheidstaal meestal het gezin binnen via de school.

We beogen een sterke 'Design of home language environment' (Schwartz, 2020) en willen via concrete praktijken de taalomgeving versterken.

Doelen voor de ouders:

- Door de filmpjes in verschillende talen te maken krijgen ouders zelf taal-input zodat ze hun taalaanbod kunnen versterken
- Ouders krijgen meer zelfvertrouwen in het ondersteunen van de moedertaal
- Ouders versterken hun inzicht in wat taal allemaal inhoud (gesprekjes, vragen stellen, beschrijven...)
- Ouders ervaren plezier bij talige activiteiten

Doelen voor de kinderen:

- Kinderen verbinden de thuistaal met natuurlijke en prettige contexten
- Kinderen ervaren thuistaal als bindmiddel
- Kinderen versterken hun thuistaal

Specifieke aandachtspunten bij uitwerking:

- Interactie in dagelijkse activiteiten
- Woordenschat en begrippen
- Specifieke aspecten van taal zoals: open vragen stellen, beurt nemen.

Uitwerking

Wat zijn de thema's?

CENTRAAL THEMA: (thuis)taal stimuleren met dagelijkse voorwerpen in verschillende contexten. De volgende thema's worden besproken:

1. Taalaspecten
 - Open vragen stellen
 - Gesprekken voeren
 - Beurtnemen
 - Actieve en passieve woordenschat uitbreiden
 - Verhalen (na)vertellen
2. Actieve schermtijd
3. Emoties

Door de verschillende taalaspecten te behandelen, versterken we het inzicht van ouders over wat taal inhoudt. Als ouders het over taal hebben, denken ze vaak aan specifieke dingen zoals kunnen tellen, kleuren benoemen en minder aan **communicatieve vaardigheden**. Ook geven ze aan dat het voor hen moeilijk is om taal uit te lokken en daarom is bijvoorbeeld een thema als het stellen van 'open vragen' belangrijk.

Ouders hebben vaak het idee dat taal leren via 'oefeningen' gaat. De video's moeten ouders doen ontdekken dat ze veel **dagelijkse activiteiten** kunnen koppelen aan taal en dat ze er niet altijd apart tijd voor moet gemaakt worden.

Schermtijd is een zeer actueel thema in onze samenleving. Kinderen leren communiceren door interactie met anderen. Dat kan niet met een multimedia-apparaat zijn. Ouders leren op deze manier dat schermtijd een **zowel positieve als negatieve invloed** kan hebben op de taalontwikkeling. Door deze schermtijd te beperken en 'actief' te maken, zorgen de ouders ervoor dat deze invloed positief is en blijft.

Een laatste onderwerp is het bespreken en herkennen van emoties. Taalontwikkeling speelt een essentiële rol in de **emotionele ontwikkeling**. Hoe taliger de kinderen zijn, hoe gemakkelijker zij hun gevoelens kunnen uiten en verwoorden. Kinderen die hun gevoelens niet onder woorden kunnen brengen, gaan op zoek naar andere manieren (vb. slaan) om hun emoties te uiten. Ouders leren hun kind al op jonge leeftijd wat emoties zijn, hoe ze die kunnen benoemen en hoe ze die kunnen uiten.

In welke talen zijn de filmpjes?

De video's zijn gemaakt in zowel meerderheids- als minderheidstalen. Er wordt gesproken in de thuistaal, ook al is de opmaak Nederlands. De volgende talen zijn beschikbaar:

- Nederlands
- Frans
- Engels
- Spaans
- Klassiek Arabisch
- Marokkaans Arabisch
- Turks
- Urdu
- Roemeens

Opbouw van de filmpjes

Het programma is gratis en ook online beschikbaar zodat het meerdere keren kan worden herbekeken. De filmpjes geven voor elke thema heldere uitleg en de nodige instructies. De activiteiten zijn zeer toegankelijk. De doelen zijn eenvoudig en er wordt enkel gebruik gemaakt van dagelijkse voorwerpen.

Hoe wordt het programma gebruikt?

Ouders:

PIM@HOME kan worden gebruikt als een training voor ouders in functie van preventie of voor ouders van kinderen met taalproblemen of spraak/taal stoornissen. Het kan zowel **individueel als in groep** worden gebruikt. Het programma kan ook worden gecombineerd met een taaladviesgesprek of een meertalige opvoedings sessie waarbij we de ouders meer inzicht geven in een meertalige aanpak. Ook is er de mogelijkheid om een aantal sessies te organiseren rondom de video's inclusief een follow up van het proces. Voor deze verschillende werkvormen kan u bekijken hoe u met ons wenst samen te werken.

Professionelen:

We kunnen een **training** aanbieden voor mensen uit de praktijk. We zullen informatieve sessies geven en ondersteuning bij de implementatie van het programma. Er kunnen ook ervaringen worden uitgewisseld. Door het trainen van de professionelen geven we hen de mogelijkheid om de ouders beter te ondersteunen. De professionelen kunnen gebruik maken van de fiches en het boekje als ondersteunend materiaal.

Fiches voor de professionelen

Bij elke video is er een fiche toegevoegd met verdere uitleg voor de **praktische aanpak** bij de ouders. Het doel wordt uitgelegd en wat praktische tips worden gegeven om het thema aan te brengen.

Boekje voor de ouders

Er is een boekje voorzien waarin de ouders de activiteiten kunnen **evalueren**. Er worden steeds 6 vragen gesteld, steeds dezelfde. Op deze manier krijgen we meer inzicht van de ervaringen van de ouders. Dit is ook een tool die gebruikt kan worden bij ervaringsuitwisseling tussen de ouders en met de professionelen.

Belangrijkste bronnen:

De Houwer A., Ortega L. (eds.), *The Cambridge Handbook of Bilingualism*. Cambridge University Press, 2019.

Hart, B. & Risley, T.R. "The Early Catastrophe: The 30 Million Word Gap by Age 3" (2003, spring). *American Educator*, pp.4-9. <http://www.aft.org/sites/default/files/periodicals/TheEarlyCatastrophe.pdf>

Schalley A.C., Eisenclas S.A. (eds.), *Handbook of home language maintenance and development*. De Gruyter Mouton, Berlin/Boston, 2020

Unsworth S., Quantity and quality of language input in bilingual language development, Radboud University Nijmegen - verschijnt in: Nicoladis, E. & Montanari, S. (Eds.) (forthcoming). *Lifespan perspectives on bilingualism*. (pp. 136-196). Mouton de Gruyter/APA.

Hart, B. & Risley, T.R. "The Early Catastrophe: The 30 Million Word Gap by Age 3